

Bartosz Jeżak

ORCID: 0000-0002-8915-3403

Wydział Prawa i Administracji

Wyższa Szkoła Prawa we Wrocławiu

Możliwość złożenia wniosku o ubezwłasnowolnienie samego siebie

Possibility to submit an application for self-incapacitation

Abstract

The purpose of the article is to raise the problem of the possibility of applying for incapacitation by oneself. Currently, the jurisprudence of the General Court clearly allows the application of such a conclusion. In the working article, there is a mechanism of legality of this application in terms of the legal capacity of a mentally ill/disordered person or suffering from some kind of mental retardation.

Keywords: incapacitation, incapacitated person, legality, self-incapacitation.

Streszczenie

Celem niniejszego artykułu jest poruszenie wątku, dotyczącego możliwości złożenia wniosku o ubezwłasnowolnienie przez samego siebie. Obecnie przyjęta linia orzecznicza Sadu Najwyższego w sposób jasny wskazuje na możliwość złożenia takiego wniosku. W artykule poruszany zostaje wątek legalności złożenia takiego wniosku pod względem zdolności do czynności prawnej osoby chorej psychicznie/zaburzonej czy też cierpiącej na pewnego rodzaju upośledzenia umysłowe.

Słowa kluczowe: ubezwłasnowolnienie, osoba ubezwłasnowolniona, legalność, ubezwłasnowolnienie samego siebie.

1. Wstęp

Instytucja ubezwłasnowolnienia, mimo funkcjonowania w obrocie prawnym przez długi okres sięgający czasów prawa ateńskiego V wieku p.n.e., nadal budzi wiele kontrowersji. Wraz z rozwojem cywilizacji i upływem czasu instytucja ta znalazła się w kręgu zainteresowania naukowców, którzy wydali na ten temat

wiele artykułów, opracowań czy też monografii. W ocenie autora niniejszego opracowania, instytucja ubezwłasnowolnienia została szeroko skomentowana, a sama procedura ubezwłasnowolnienia innej osoby stała się czymś powszechnie znanym. Jednak w ciągu ostatnich lat duże zainteresowanie budzi fakt możliwości złożenia wniosku o ubezwłasnowolnienie samego siebie. Obecne przepisy kodeksu cywilnego regulują kwestie ubezwłasnowolnienia, jednak w praktyce ubezwłasnowolnienie przeważnie dotyczy innej osoby, przeciwko której składamy wniosek. Sama procedura ubezwłasnowolnienia jest bardzo ryzykowana, ponieważ niesie ogromne konsekwencje dla osoby, przeciwko której został złożony wniosek do Sądu. Problematyka ubezwłasnowolnienia była poruszana przez najwyższe instytucje w państwie jednak przełomowe okazały się: uchwała SN z dnia 28 września 2016 roku, Postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 20 października 1965 roku, Postanowienie SA w Łodzi z dnia 25 marca 2014 roku, twierdząc, że wniosek o ubezwłasnowolnienie może złożyć także osoba, która ma być ubezwłasnowolniona¹.

Celem niniejszego artykułu będzie przedstawienie możliwości złożenia wniosku o ubezwłasnowolnienie osoby składającej wniosek o ubezwłasnowolnienie – kolokwialnie mówiąc o ubezwłasnowolnienie samego siebie².

2. Ubezwłasnowolnienie

W tytule II dziale I rozdziale I kodeksu cywilnego (dalej: K.C) znajdziemy szczegółowe informacje dotyczące ubezwłasnowolnienia przewidzianego na gruncie prawa cywilnego. Zgodnie z obecnie obowiązującym prawem ubezwłasnowolniona może zostać osoba, która ukończyła lat trzynaście, jeżeli wskutek choroby psychicznej, niedorozwoju umysłowego albo innego rodzaju zaburzeń psychicznych, w szczególności pijaństwa lub narkomanii, nie jest w stanie kierować swym postępowaniem. Ponadto ubezwłasnowolniona częściowo może zostać osoba, która ukończyła osiemnaście lat. Instytucja ubezwłasnowolnienia skierowana jest na ochronę dobra osoby ubezwłasnowolnionej, jak również innych osób, w szczególności, gdy choroba przejmuje nad nami kontrolę.

Procedura ubezwłasnowolnienia niesie za sobą szereg skutków prawnych, które dotkną osobę ubezwłasnowolnioną. Podstawowym skutkiem prawnym ubezwłasnowolnienia jest pozbawienie osoby zdolności do czynności prawnej – czyli

¹ Uchwała SN z dnia 28 września 2016 r. (sygn. akt III CZP 38/16), Postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 20 października 1965 r. (II CR 273/65 OSNC 1966/7-8/124), Postanowienie SA w Łodzi z dnia 25.03.2014 r. (I ACa 985/13:OSAŁ 2014/1/3).

² Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. Kodeks cywilny (Dz.U. z 1964 r., nr 16 poz. 93); ustawa z dnia 25 lutego 1964 r. Kodeks rodzinny i opiekuńczy (Dz.U. z 1964 r., nr 9, poz. 59).

zdolności do podejmowania oświadczeń woli mających na celu wywołanie, zmianę lub ustanie stosunku prawnego m.in nabywania praw i zaciągania zobowiązań z wyjątkiem umów zawieranych w drobnych bieżących sprawach życia codziennego tj. przejazd środkami komunikacji miejskiej, codzienne zakupy. Zgodnie z art. 14 §1 K.C czynność prawna dokonana przez osobę, która nie ma zdolności do czynności prawnych, jest nieważna. Do skutków ubezwłasnowolnienia całkowitego możemy zaliczyć m.in. brak możliwości zawierania umów, brak prawa wyborczego, brak możliwości zawarcia małżeństwa, bowiem zgodnie z art. 11 kodeksu rodzinnego i opiekuńczego (dalej: K.R.O) osoba ubezwłasnowolniona całkowicie nie może zawrzeć małżeństwa, a unieważnienie małżeństwa z powodu ubezwłasnowolnienia może żądać każdy z małżonków), zawierać stosunku pracy, sprawować władzy rodzicielskiej, czy też zaciągać zobowiązań. W przypadku osoby ubezwłasnowolnionej częściowo krąg możliwości jest dużo węższy. Możemy tutaj wymienić np. brak posiadania prawa wyborczego, sprawowania władzy rodzicielskiej, czy też przysposobienia³. Zgodnie z postanowieniem Sądu Najwyższego z dnia 17 maja 2013 roku „ Istnienie choroby psychicznej lub innej wskazanej w art. 13 § 1 k.c. przyczyny nie jest przesłanką wystarczającą do orzeczenia ubezwłasnowolnienia całkowitego. Musi jej jeszcze towarzyszyć powiązana przyczynowo z tymi przyczynami niemożność kierowania swoim, szeroko rozumianym, postępowaniem przez osobę fizyczną, której wniosek dotyczy. Przez pojęcie »niemożność« rozumieć należy brak świadomego kontaktu z otoczeniem oraz brak możliwości intelektualnej oceny swojej sytuacji, swojego zachowania i wywołanych nim następstw”.

Możemy zauważyć, że instytucja ubezwłasnowolnienia zmienia w sposób znaczący sytuację danej osoby ograniczając jej wiele możliwości, czy też praw wynikających z wolności i praw człowieka. Zgodnie z doktryną ubezwłasnowolnienie służy głównie ochronie osoby ubezwłasnowolnionej, ale również społeczeństwu. Ubezwłasnowolnienie powinno zapewnić opiekę osobie ubezwłasnowolnianej, a przede wszystkim polepszyć jej warunki bytowe. Z elementów proceduralnych warto zwrócić uwagę na fakt, iż osoba, która ma zostać ubezwłasnowolniona musi zostać przebadana przez biegłego psychiatrę lub neurologa celem wydania opinii, na podstawie której sąd wyda postanowienie. Zgodnie z art. 544 k.p.c. postępowanie o ubezwłasnowolnienie należy do kompetencji sądów okręgowych orzekających w sprawie przez trzech sędziów zawodowych, co świadczy o powadze, jaką jest ubezwłasnowolnienie.

³ Postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 17 maja 2013 r., I CSK 122/13; ustawa z dnia 17 listopada 1964 r. Kodeks postępowania cywilnego (Dz.U. z 1964 r., nr 43, poz. 296 ze zm.); Postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 20 października 1965 r., II CR 273/65 OSNC 1966/7-8/124; Postanowienie SA w Łodzi z dnia 25 marca 2014 r., I ACa 985/13:OSAL).

3. Wniosek o ubezwłasnowolnienie samego siebie

Zgłoszenie wniosku o ubezwłasnowolnienie zgodnie z art. 545 kodeksu postępowania cywilnego (dalej: K.P.C), może dokonać małżonek osoby, której dotyczy wniosek o ubezwłasnowolnienie, jej krewni w linii prostej oraz rodzeństwo, jej przedstawiciel ustawowy. Krewni osoby, której dotyczy wniosek o ubezwłasnowolnienie, nie mogą zgłaszać tego wniosku, jeżeli osoba ta ma przedstawiciela ustawowego. Jednak zgodnie m.in. z Postanowieniem Sądu Najwyższego z dnia 20 października 1965 r. II CR 273/65 OSNC 1966/7-8/124⁴, Postanowieniem SA w Łodzi z 25.03.2014 r., I ACa 985/13:OSAŁ 2014/1/⁵ wniosek o ubezwłasnowolnienie może złożyć także osoba, która ma być ubezwłasnowolniona.

Uchwała ta była dość kontrowersyjna i szeroko omawiana w doktrynie z uwagą na fakt możliwości uchylenia się od odpowiedzialności karnej. Uzasadnienie wydania takiego wyroku sprowadza się z jednej strony do ochrony osoby, która widzi potrzebę ubezwłasnowolnienia samego siebie w przypadku, gdy nie posiada osoby najbliższej w szczególności, gdy K.P.C zachował ścisłą reglamentację osób uprawnionych do złożenia wniosku. W orzecznictwie i doktrynie powstał pogląd wyłączający złożenie wniosku o ubezwłasnowolnienie przez samego siebie, oparty przede wszystkim na wykładni językowej i historycznej. Zwróćmy uwagę na fakt, dla czego dana osoba może złożyć taki wniosek. Sama obecność choroby psychicznej nie powoduje obligatoryjnego ubezwłasnowolnienia i utraty zdolności do czynności prawnej. Osoba, która cierpi na chorobę psychiczną/zaburzenie psychiczne/niedorozwój umysłowy w przypadku remisji może dojść do wniosku, że potrzebuje takiego środka ochronnego w celu ochrony siebie (ochrony zdrowia czy swojego stanu majątkowego – w przypadku chorób psychicznych w szczególności choroby afektywnej dwubiegunowej powszechnie znanym faktem jest, iż osoby takie mają skłonność do roztrwania swojego majątku oraz do zaciągania zobowiązań) oraz innych osób. W momencie złożenia pozwu o ubezwłasnowolnienie do właściwego sądu, osoba posiada pełną zdolność do czynności prawnej, która trwa przez cały tok postępowania – więc nie ma wątpliwości co do legalności złożenia takiego wniosku. Moment utraty zdolności do czynności prawnej zachodzi w momencie ogłoszenia wyroku, zamknięcia przewodu sądowego i uprawomocnieniu⁶. Do zaskarżenia postanowienia w przedmiocie uchylenia lub zmiany ubezwłasnowolnienia uprawniony jest również sam ubezwłasnowolniony zob. Uchwała Sądu Najwyższego 7 sędziów – zasada prawna z dnia 10 listopada 1969 r. III CZP 56/69⁷.

⁴ Postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 20 października 1965 r., II CR 273/65 OSNC 1966/7-8/124.

⁵ Postanowienie SA w Łodzi z dnia 25 marca 2014 r., I ACa 985/13:OSAŁ 2014/1/3,

⁶ I. Markiewicz, J. Heitzman, A. Pilszyk, *Ubezwłasnowolnienie – instytucja wciąż potrzebna?*. Klinika Psychiatrii Sądowej, Instytut Psychiatrii i Neurologii, Warszawa 2014.

⁷ Uchwała Sądu Najwyższego 7 sędziów – zasada prawna z dnia 10 listopada 1969 r., III CZP 56/69.

M.O. Piaskowska słusznie stwierdziła, iż w „uzasadnieniu uchwały Sąd Najwyższy zaakcentował, że osoba, która składa wniosek o własne ubezwłasnowolnienie, jest bezpośrednio najbardziej zainteresowana orzeczeniem, które może wydać sąd. Stanowisko Sądu Najwyższego słusznie spotkało się z aprobatą”. Zainteresowanie osoby, której wniosek dotyczy, nie budzi wątpliwości, ponieważ jest on związany z ochroną jej interesu pod względem zdrowotnym bezpieczeństwa oraz ochrony⁸, stanu majątkowego o ile złożenie takiego wniosku nie ma na celu uniknięcia odpowiedzialności karnej.

Zgodnie z obowiązującymi przepisami prawa cywilnego, dla osoby ubezwłasnowolnionej całkowicie ustanawia się opiekuna, a dla osoby ubezwłasnowolnionej częściowo kuratora. Zgodnie z art. 176 KRO, w pierwszej kolejności opiekunem takiej osoby powinien zostać małżonek, a w przypadku braku takiej możliwości – jego ojciec czy też matka. W przypadku braku ww. osób jest możliwość wyboru wyznaczenia innego opiekuna przez Sąd. Sąd Najwyższy w postanowieniu z dnia 25 października 2000 r.⁹.

4. Podsumowanie

Podsumowując, dzięki obecnie przyjętej linii orzeczniczej, mamy możliwość złożenia wniosku o ubezwłasnowolnienie samego siebie. Taka forma ubezwłasnowolnienia przede wszystkim ma służyć ochronie osoby ubezwłasnowolnionej i społeczeństwa. Orzecznictwo przyjęte przez Sąd Najwyższy spotkało się z dużą aprobatą w takiej sytuacji, gdy o ubezwłasnowolnienie nie może wystąpić nikt z katalogu osób najbliższych. Wystąpienie z takim wnioskiem może być ostatnią deską ratunku w sytuacji, gdy choroba przejmuje nad nami kontrolę.

Bibliografia

Literatura

- Dmowski S., Rudnicki S., Komentarz do Kodeksu cywilnego. Księga pierwsza. Część ogólna, wyd. X, LexisNexis 2011.
- Markiewicz I., Janusz Heitzman J., Anna Pilszyk A., *Ubezwłasnowolnienie – instytucja wciąż potrzebna*, Klinika Psychiatrii Sądowej, Instytut Psychiatrii i Neurologii, Warszawa 2014, t. 11 nr 4, via medica.

⁸ Kodeks postępowania cywilnego. Postępowanie nieprocesowe. Postępowanie w razie zaginięcia lub zniszczenia akt. Postępowanie zabezpieczające. Komentarz, red. O.M. Piaskowska, opublikowano: WKP 2022.

⁹ Postanowienie SN z dnia 25 października 2000 r., sygn. akt IV CKN 1628/00 (LEX nr 52619).

Kodeks postępowania cywilnego. Postępowanie nieprocesowe. Postępowanie w razie zaginięcia lub zniszczenia akt. Postępowanie zabezpieczające. Komentarz, red. O.M. Piaskowska, WKP 2022.
Lubowiecki D., *Dopuszczalność złożenia wniosku o własne ubezwłasnowolnienie przez osobę dotkniętą okolicznościami je uzasadniającymi. Rozważania na podstawie uchwały sądu Sądu najwyższego Najwyższego z dnia 28 września 2016 r. (III CZP 38/16)*, „Kortowski Przegląd Prawniczy” 2017.

Orzecznictwo

III CZP 38/16, Zdolność osoby mającej być ubezwłasnowolnioną do złożenia wniosku o ubezwłasnowolnienie. - Uchwała Sądu Najwyższego Opublikowano: OSNC 2018/7-8/66.
Uchwała Sądu Najwyższego 7 sędziów - zasada prawna z dnia 10 listopada 1969 r.III CZP 56/69.
Postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 20 października 1965 r.II CR 273/65 OSNC 1966/7-8/124.
Postanowienie SA w Łodzi z 25.03.2014r., I Aca 985/13: OSAŁ 2014/1/3.